

ТЭРМІНЫ ЛАЦІНСКАГА ПАХОДЖАННЯ Ё ТЭРМІНАСІСТЭМАХ МІЖНАРОДНАГА ПРАВА БЕЛАРУСКАЙ І РУСКАЙ МОЎ

Студэнт – Ермакова У.В., 21 мо, 4 курс, ФТС
Навуковы кіраўнік – Смалянка Г.А., ст. выкладчык
УА «Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт»,
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Анотацыя. «У артыкуле аналізуецца роля лацінскіх тэрмінаў у фарміраванні беларускай і рускай тэрмінасістэм міжнароднага права»

Ключавыя словы: тэрмін, лацінскія тэрміны, інтэрнацыяналізмы, вытокі тэрміналогіі, утварэнне тэрмінаў.

У сучаснай тэрміналогіі міжнароднага права беларускай і рускай моў тэрмінаадзінкі лацінскага паходжання складаюць самую вялікую групу. Прыкладамі могуць служыць тэрміны: *агрэсар/агрэссор, анексія/аннексія, вета/вето, дэкларацыя/дэкларацыя, дэлегат/дэлегат, дэмаркацыя/дэмаркацыя, дэпартацыя/дэпартацыя, дыскрымінацыя/дыскрымінацыя.*

Вытокі міжнародна-прававой тэрміналогіі ўзыходзяць да рымскага права – аднаго з дасягненняў рымскай цывілізацыі. З рымскага права ў старабеларускую мову актыўна пранікалі найважнейшыя лацінскія тэрміны, што абазначалі адцягнення прававыя і міжнародна-прававыя паняцці. Яны траплялі рознымі шляхамі, у асноўным праз польскую мову і шляхам прамога запазычвання з латыні, якая выкарыстоўвалася ў той час на беларускіх землях як мова навукі, часткова справаводства і дыпламатыі.

Праз старапольскую мову і з сярэдневяковай латыні ў старабеларускую мову прыйшлі тэрміны: *абдыкацыя* «адрачэнне ад прастола» (1593), *авдыенцыя* «афіцыйны прыём у высокапастаўленай асобы» (1682), *ветовати* «заяўляць вета, пратэставаць, узнагароджваць» (1522), *вотовати* «галасаваць» (1567), *дэкларацыя* «дэкларацыя, заява, аб'ява» (1600), *конфедэрацыя* «саюз, садружнасць» (1577), *лострацыя* «праверка, інспекцыя» (1715), *мисия* «дэлегацыя, пасланая ў іншую краіну са спецыяльнай мэтай» (пач.ХVІІ ст.), *пактъ* «дагавор» (1597), *статутъ* «кодэкс законаў» (1516), *контрактывати* «закрываць кантракт» (1683), *юрисдыкцыя* «юрыдычнае права» (1501) [1, с. 28–52].

Гэтыя адзінкі першапачаткова былі запазычаныя як спецыяльныя, некаторыя з іх захоўваюць асноўнае тэрміналагічнае значэнне і ў сучасных мовах.напрыклад, тэрмін *авдыенцыя* (лац. *audientia*). У старабеларускай мове

ён азначаў «афіцыйны прыём ў высокапастаўленай асобы» (1682). У сучасных беларускай і рускай мовах тэрмін *аўдыенцыя/аудиенция* захаваў асноўнае значэнне. У міжнародным праве яго значэнне канкрэтызуецца: “прыём кіраўніком дзяржавы, кіраўніком урада, міністрам замежных спраў або іншым членам урада дыплатамычнага прадстаўніка”.

З’яўленне значнай часткі запазычанняў старабеларускага перыяду было апраўдана і захавалася да нашага часу, таму што было звязана з неабходнасцю называння новых міжнародна-прававых з’яў і паняццяў. Аднак узростальнае ўздзеянне польска-лацінскай пісьменнасці на старажытнабеларускую мову ў канцы XVI ст. і асабліва ў другой палове XVII ст. часта прыводзіла да пранікнення неапраўданых лацінізмаў, якія паступова былі адсеяны практыкай.

Беларуская і руская мовы не толькі захавалі многія лацінскія тэрміны старажытнай эпохі, але і звярталіся да гэтай крыніцы на працягу пазнейшага часу.

Некаторыя ўстарэлыя лацінскія адзінкі пераасэнсоўваліся еўрапейскімі мовамі і ў новым тэрміналагічным значэнні выходзілі на міжнародную арэну, траплялі ў міжнародна-прававы тэрміналагічны фонд і паўторна ўспрымаліся беларускай і рускай мовамі (*індульт, лострацыя*).

Вельмі важнае месца ў гэтым працэсе займае французская мова, якая ў XVIII- XIX стст. актыўна выкарыстоўвалася ў сферы міжнародных зносін. На аснове лацінскіх этымонаў тут створана шмат сучасных міжнародна-прававых тэрмінаў: *анклаў/анкла* (фр. *enclave* ад лац. *inklavo*), *віза/віза* «новае запаз, з франц. *visa* “службовае пасведчанне” – мн.л.ад. лац. *visum*”.

Вялікая роля ў адаптацыі лацінскіх тэрмінаў належыць польскай мове, якая стала правадніком гэтых адзінак у беларускую і рускую мовы: *дэлегацыя/делегация* «праз польск. *delegacja* з лац. *dēlegātiō*, *капітуляцыя/капитуляция* «праз польск. *kapitulacja* з лац. *capitulātiō*”, *канвенцыя/конвенция* «польск. *konwencja* ад лац. *conventiō*”, *консул/консул* “праз польск. *konsul* або непасрэдна з лац. *consul*”.

Пэўная роля ў працэсе пераасэнсавання і выпрацоўкі сучасных тэрмінаў ад лацінскіх асноў належыць англійскай мове, паколькі сёння яна займае пазіцыю асноўнай міжнароднай мовы: *біль/билль* (англ. *bill* ад лац. *bullā*), *імпорт/импорт* (англ. *import* ад лац. *importo*), *экспарт/экспорт* (англ. *export* ад лац. *exporto*; БСЭ), «мяркуючы па месцы націску, – з англ. *export*».

Ва ўмовах білінгвізму руская мова выступае ў якасці асноўнага пасрэдніка пры пранікненні тэрмінаў у беларускую тэрміналогію міжнароднага права. Гэта абумоўлена і тым, што руская мова – адна з шасці афіцыйных моў ААН, яна першая прымае і асвойвае новыя інтэрнацыянальныя адзінкі.

Такім чынам, працэс запазычвання лацінскай тэрміналагічнай базы працягаецца. Лацінскія асновы жывуць у шматлікіх новаўтварэннях.

Значная колькасць лацінскіх тэрмінаў трывала замацавалася ў сучасных тэрмінасістэмах беларускай, рускай і іншых еўрапейскіх моў, у першую чаргу з прычыны іх інтэрнацыянальнай семантычнай устойлівасці, інтэрнацыянальнага разумення, што мае першаступеннае значэнне для міжнародна-прававой сферы, арыентаванай на збліжэнне народаў.

Спіс выкарастаных крыніц

1. Булыка, А.М. Лексічныя запазычанні ў беларускай мове XIV- XVII стст. / А.М. Булыка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1980. – 260 с.
2. Гринева, С.В. Терминологические заимствования (краткий обзор современного состояния вопроса) / С.В. Гринева, Д.С. Лотте // Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. – М.: Наука, 1982. – С. 108–35.

УДК 94 (476)

ІГНАТ ДАМЕЙКА – ВЫДАТНЫ БЕЛАРУСКІ, НАРОДНЫ ГЕРОЙ ЧЫЛІ

*Студэнт – Карлюкевіч І.І., 19 рпт, 1 курс, ФТС
Навуковы кіраўнік – Мантур А.Я., ст. выкладчык
УА «Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт»,
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Анатацыя: «У артыкуле разглядаецца жыццёвы шлях вядомага беларускага вучонага Ігната Дамейкі, яго значэнне навуковай дзейнасці ў сусветнай навуцы і культуры».

Ключавыя словы: адукацыя, даследаванне, мінералогія, навуковая дзейнасць, прыродазнаўства, Радзіма.

Беларусь і Чылі, цэнтр Еўропы і захад Лацінскай Амерыкі. Што агульнага паміж такімі далёкімі краінамі? Іх аб'яноўвае адна яркая асоба – Ігнат Дамейка – сусветна вядомы вучоны, нацыянальны герой Чылі. Чалавек энцыклапедычных ведаў – знакамiты геолог і мінеролаг, географ і этнолаг, фізік і батанік, біёлаг і металург, мовазнаўца і хімік, педагог і рэфарматар адукацыі.

Ігнат Дамейка паходзіў са старажытнага беларускага шляхецкага роду. Ён нарадзіўся 31 ліпеня 1802 года ў маёнтку Мядзведка Навагрудскага павета Мінскай губерні (зараз – Карэліцкі раён) ў сям'і былога земскага суддзі Навагрудскага ваяводца. Скончыў калегію ў Шчучыне, а праз чатыры гады паступіў у Віленскі ўніверсітэт (на фізіка-матэматычны факультэт).